

DE MOEILIK TE DETERMINEREN VLINDERS VAN NEDERLAND: *HADENA COMPTA* EN *H. CONFUSA* (NOCTUIDAE)¹

Gerrit Tuinstra

De witband-silene-uil, *Hadena compta* (Denis & Schiffermüller, 1775) en de gevlekte silene-uil, *H. confusa* (Hufnagel, 1766) zijn twee erg op elkaar lijkende soorten waarvan de vliegtijd in mei begint en voor de eerste doorloopt tot in juli en de tweede tot in augustus.

De witband-silene-uil komt verspreid over Nederland voor en wordt o.a. in stedelijk gebied gezien, waar de tuinplant duizendschoon (*Dianthus barbatus*) een bekende voedselplant is. Daarnaast leven de rupsen op anjersoorten waaronder steenanjer (*Dianthus deltoides*) en blaassilene (*Silene vulgaris*) (Groenendijk *et al* 2015; Voogd 2019).

De gevlekte silene-uil was in het verleden algemener, met name in het midden van Nederland, maar tegenwoordig is het een zeer zeldzame soort die mogelijk inmiddels uit Nederland verdwenen is. Diverse silenesoorten zijn de waardplanten (Groenendijk *et al* 2015). Voogd (2019) geeft aan dat blaassilene mogelijk de enige voedselplant in ons land is. Echter, het in figuur 1 afgebeelde mannetje is gekweekt uit een rups op echte koekoeksbloem (*Silene flos-cuculi*), dus ook dit is een voedselplant in onze omgeving. In Drenthe vloog *H. confusa* tot begin deze eeuw op plekken waar destijds grote hoeveelheden echte koekoeksbloem groeiden, maar geen blaassilene bekend was.

Uiterlijk

Bij beide soorten zijn er geen uiterlijke verschillen tussen het mannetje en vrouwtje, met uitzondering van de vorm van de achterlijfspunt, die bij het mannetje vlak of afgerond is en bij het vrouwtje puntig. In ieder geval bij collectie-exemplaren is dit goed te zien (zie figuur 1).

Figuur 1. Mannetje (links; Kortenhoef, e.l. 21.iv.1945. Leg. C. Doets) en vrouwtje (rechts; Haarlem, 6.vi.1930. Leg. Van Wisselingh) van *H. confusa*. Col. NCB Naturalis (nrs. ZMA.INS.1098818 & ZMA.INS.1107778). Foto's R. de Vos.

¹ Groep 128

In eerste opzicht lijken *H. compta* en *H. confusa* erg op elkaar, maar toch hoeft het onderscheid beslist geen probleem te zijn. De Nederlandse namen van beide soorten, waarvan twee mannetjes afgebeeld worden in figuur 2, helpen al bij het onderscheid.

Figuur 2. *Hadena compta* (links; Drachten, 2002. Leg. H. Meijer) en *H. confusa* (rechts; Drentse Aa, 25.v.2009. Leg. G. Tuinstra). Col. en foto's G. Tuinstra.

De onderzijden vertonen geen – voor determinatie – bruikbare verschillen, maar de bovenzijden wel. Bij *H. compta* is een witte middenband aanwezig, halverwege op de voorvleugel, van voor- tot achterrand. Vaak is deze in het geheel aaneengesloten, maar soms bestaat de band uit een serie witte vlekken die zo goed als tegen elkaar aan liggen.

Bij *H. confusa* is de witte middenband niet volledig, waarbij het deel grenzend aan de achterrand ontbreekt. Aan weerszijden van deze onderbreking liggen kleine witte vlekken alsook in de vleugelpunt (apex). Deze laatste witte vlek is bij *H. compta* niet of veel minder duidelijk aanwezig. Met de verscheidenheid aan witte vlekken is *H. confusa* een bontere vlinder dan *H. compta*.

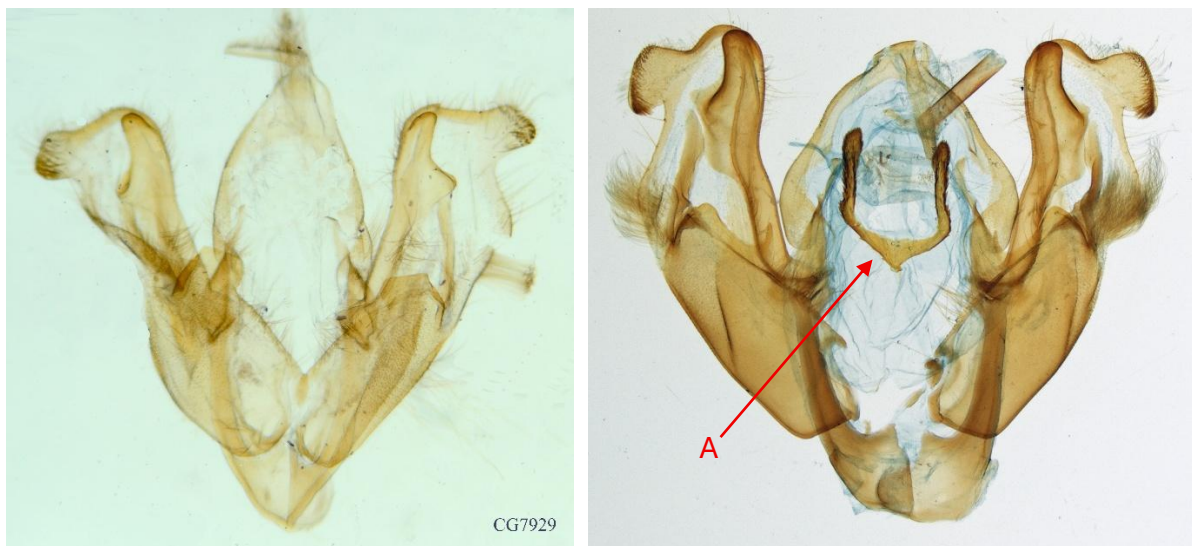
In figuur 3 worden beide soorten in natuurlijke houding getoond.

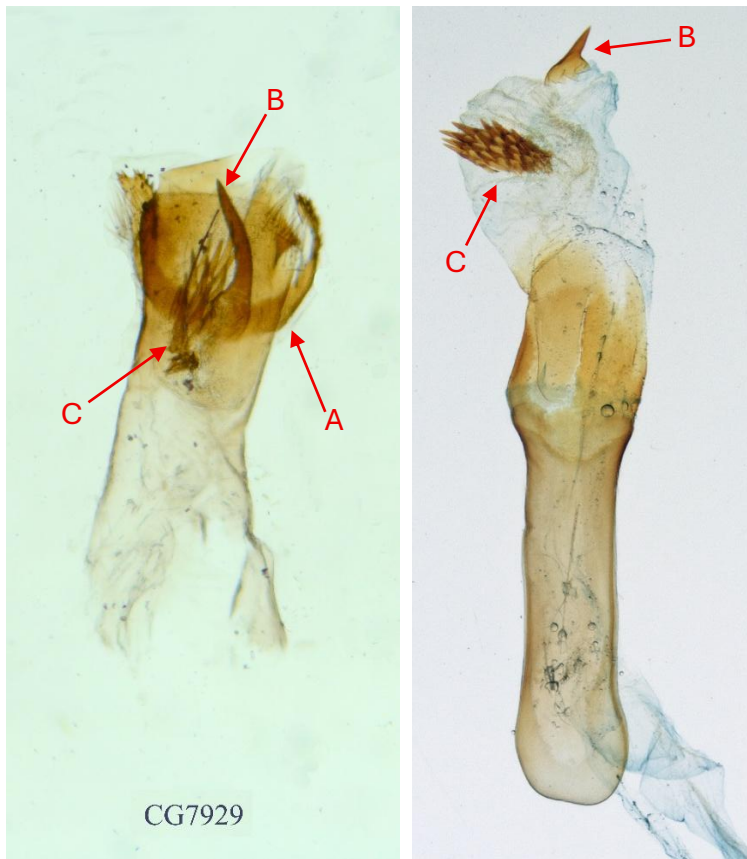
Figuur 3. *Hadenacompta* (links; Sneek, 1.vi.2021. Foto A. Saunders) en *Hadenconfusa* (rechts; Sollieres (France), 25.vi.2024. Foto M. Henry (bron: observado.org, cc-by-nc-nd)) in natuurlijke houding.

Genitaliën

Aan de hand van het uiterlijk van de vlinders kan een goede determinatie gemaakt worden. Onderzoek aan de genitaliën is daarvoor dus niet nodig. Toch worden hieronder de genitaliën weergegeven, te beginnen met de mannetjes, in de figuren 4 en 5.

Figuur 4. Genitaliën mannetjes *Hadenacompta* (links; Melick, 23.vi.1975. Leg. M. Franssen, gen. prep. en foto C. Gielis) en *Hadenconfusa* (rechts; mannetje uit figuur 1. Gen. prep. en foto R. de Vos). De phallussen uit deze genitaliën worden weergegeven in figuur 5. In het genitaal van *Hadenconfusa* (rechts) is het juxta nog aanwezig, bij *Hadenacompta* (links) niet, maar hier is het zichtbaar in figuur 5.

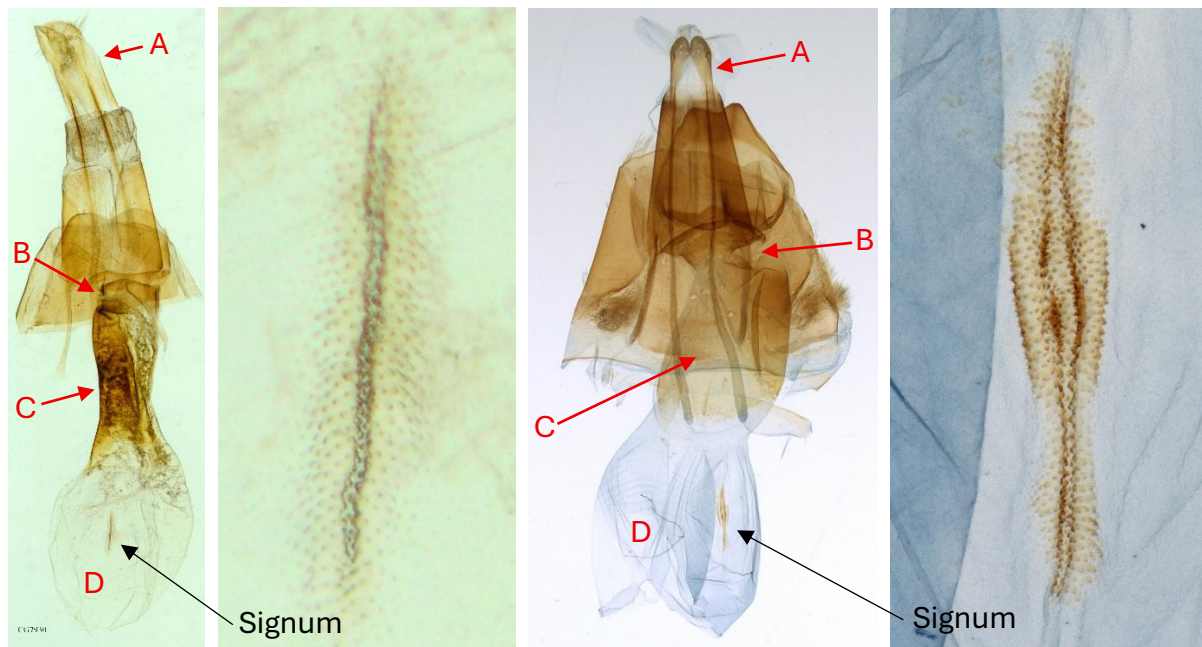

Figuur 5. Phallussen van de mannetjes van *H. compta* (links; inclusief juxta) en *H. confusa* (rechts, met uitgeblazen vesica), uit de genitaliën van de vlinders uit figuur 4.

In de vorm van bv. de valven van beide soorten zitten kleine verschillen. Duidelijke verschillen zijn zichtbaar in de vorm van het juxta (A), de lengte van de cornutus (B) in de phallus en de verhouding tussen de lengte van de cornutus ten opzichte van de lengte van het cluster van stekels (C) in de phallus (bron: website Britishlepidoptera):

- A: het juxta heeft bij *H. compta* een ronde vorm, terwijl deze veel vierkanter is bij *H. confusa*,
- B: in de phallus van *H. compta* bevindt zich een lange, sterk gebogen cornutus, terwijl *H. confusa* een juist heel gedrongen, korte cornutus heeft en
- C: de lengte van het cluster van stekels is bij *H. compta* kleiner dan de lengte van de cornutus en bij *H. confusa* groter.

De genitaliën van de vrouwtjes worden weergegeven in figuur 6.

Figuur 6. Genitaliën vrouwtjes *H. compta* (linker twee afbeeldingen; Melick, 27.vi.1976. Leg. M. Franssen, gen. prep. en foto's C. Gielis) en *H. confusa* (rechter twee afbeeldingen; vrouwtje uit figuur 1. Gen. prep. en foto's R. de Vos).

Een aantal verschillen in de vrouwelijke genitaliën (Hacker, Ronkay & Hreblay, 2002) is als volgt:

- A: de ovipositor van *H. confusa* is smaller dan die van *H. compta* (maar op de afbeelding in figuur 6 is dit niet goed te zien),
- B: de ductus bursae van *H. compta* is zeer kort en deze is breed; bij *H. confusa* is deze ook kort, maar relatief smal,
- C: het eerste (distale) deel van de corpus bursae is bij *H. compta* smaller dan bij *H. confusa*; bij beide soorten is dit deel van de corpus bursae sterk gesclerotiseerd en het ligt duidelijk afgescheiden van het laatste (proximale), vliesachtige deel (D) van de ductus bursae, waarin het signum ligt;
- Signum: het signum van *H. compta* bestaat uit één vrij rechte en smalle, 'bepukkelde' band, terwijl het signum bij *H. confusa* onregelmatiger is en uit drie smalle, bepukkelde banden bestaat.

Dankwoord

Een woord van dank gaat uit naar Cees Gielis, Mireille Henry, Andy Saunders en Rob de Vos voor diverse in dit artikel gebruikte foto's en naar Maurice Franssen en Klaas Kaag voor het verstrekken van literatuur en hun aanvullingen en correcties op het manuscript van dit artikel.

Bronnen

Groenendijk M, Van der Meulen J, Veraghtert W & Groenendijk D 2015. Nachtvinders, de nieuwe veldgids voor Nederland en België. Kosmos.

Hacker H, Ronkay L en Hreblay M 2002. Noctuidae Europaeae, volume 4 Hadeninae I. Entomological press.

Voogd J 2019. Het nachtvinderboek. KNNV uitgeverij.

Website Britishlepidoptera (<https://britishlepidoptera.weebly.com/>).